

שיעור "המכון התורני ירושלים"
ויגש - תשפ"ג | גליון 1 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

"קביעותם של האבות בעבודת ה'"

מבהיל על הרעיון, שבמקום למהר למצרים לראות את בנו אהובו, מטריח יעקב את עצמו לנסוע לבאר שבע כדי להביא ארזים עבור המשכן שעתידים להצטוות עליו אחרי מאות שנים. וכי מחויב הוא עכשיו להשהות שמחתו עבור דבר שלא נתחייב לעשותו? וכי אין זמן בעתיד לדאוג עבור העצים ודוקא ברגע זה מחויב להעלותם על ראש שמחתו? אבל מזה אנו רואים כמה קבועים היו בעבודת ה' עד שהרגעים הכי חשובים בחייהם האישיים היו נדחים ללא היסוס עבור איזה סרך של מצוה שלא היה נוהגת עד עבור דורות רבים. כמה שונה מבטם של הקדמונים ממבטינו אנו שאצלם שום דבר בעולם לא היה קבוע חוץ מעבודת ה'.

הנה הקשו בגמרא שבת (לא, ב), שלרבי יוסי הסובר שאינו מחויב על סותר אלא אם עושה כן על מנת לבנות דוקא במקומו, איך ילמד דין זה מהמשכן הרי המשכן נסתר כדי להקימו במקום אחר ולא באותו מקום, ועל זה תירצו שכיון שכתוב "על פי ה' יחנו" (במדבר ט) כסותר על מנת לבנות במקומו דמי. ביאור הדבר, המשכן לא היה נחשב להם כדבר המטלטל ממקום למקום אלא כדבר קבוע במקום אחד, מכיון שהיה על פי ה' ולא על פי ההחלטה שלהם לא היה המשכן ארעי אלא המשכן קבוע והם ארעיים.

כמה גדולים היו הם בהכרתם וכמה קטנים אנחנו! כבר אמרו חז"ל ראשונים שעשו תורתם קבע ומלאכתם ארעית זה וזה נתקיימה בידם, אבל אחרונים שעשו תורתם ארעית ומלאכתם קבע זה וזה לא עלתה בידם (ברכות לה, ב). כשאנו טרודים באיזה עסק מעניני העולם דומים אנו כאילו בא מלאך השכחה וסטר אותנו להשכיח תלמודינו, והידיעות הכי בהירות בתורה נשכחות מאתנו. (המוסר והדעת - הגאון רבי אברהם יפה)

גודל הטבת הצדיק לבני דורו

"וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך". (בראשית מה, יא)

ברש"י בפרשת ויחי (מו, ט) כתב, דכיון שבא יעקב למצרים, באה ברכה לרגליו וכלה הרעב.

הגה"צ רבי משה רונשטיין היה אומר, כי גודל כחו של הצדיק בהטבה לאנשי דורו - הוא נשגב ונעלה לאין ערוך, אך אין לנו אמונת חכמים כראוי להכיר כי אכן גדול כחו של הצדיק.

בא וראה, שהרי יוסף לא היה בכחו לבטל את הרעב, אלא כלכל את מצרים שנתיים ברעב, ואילו יעקב אבינו משבא למצרים כלו שני הרעב, וחמש השנים שהיו צריכים להיות בטלו בזכות הצדיק. ואצלנו, עשיר שיתרום לבית חולים שלשים מיטות כולם יהללו וישבחו אותו על גודל דאגתו לחולים, ואילו צדיק שחי באותה עיר אשר עושה יותר, שהרי זכותו מגינה שלא יהיו שלשים חולים, על כך לא ידע איש ולא ישבחו את הצדיק. אין זה אלא שחסר לנו באמונת חכמים!

(דרכי מוסר - רבי יעקב ניימן)

קשר של קיימא

"וְעַתָּה כְּבֹאֵי אֶל עֶבְדְּךָ אָבִי וְהִנֵּנִי אֵינִי אֲתָנִי וְנִפְשִׁי קִשְׁרָה כְּנִפְשׁוֹ" (בראשית מד, ל).

פירש בבעל הטורים, ז"ל: "קשורה" בגמטריא 'תורה', שלמד תורה מפיו.

רואים מזה יסוד גדול, שרק קשר שנוצר על ידי לימוד התורה הוא קשר של קיימא, אבל קשר אחר שאינו בלימוד התורה אינו קשר אמיתי. (אביר יעקב)

"וישלח את אחיו וילכו ויאמר אלהם אל תרגזו בדרך". (בראשית מה, כד) פירש רש"י, "אל תרגזו בדרך", אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך.

הנה לא פחד יוסף משום דבר שיהיה מסוגל להטריד אותם, ורק בתתם עיונם בדבר הלכה אז עלולים להשתקע לגמרי בעומקה של הלכה ולתעות בדרכם ולעכב שמחת אביהם. כל כך היו מתפשטים מהוויות העולם בשעת עסקם בתורה שחשש פן יתעו בחזרתם לביתם בדרך הנודעת להם היטיב. מזה אנו יכולים לראות כמה קבועים היו בעבודת ה' וכמה ארעיים אצלם היו כל עניני העולם.

עוד מצאנו אצל יעקב, שלאחר שאמר "רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות" (בראשית מה, כח) נסע אחר כך לבאר שבע כמו שכתוב (בפסוק הבא) "ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק". ושאלו במדרש (ב"ר צד, ד), איזה ענין היה לו אז בבאר שבע. ותירצו, שהלך לקוץ הארזים שנטע אברהם אבינו בבאר שבע לצורך המשכן. ואיתא בתנחומא (פ' תרומה) מהיכן היו הקרשים, יעקב אבינו נטע אותם בשעה שירד למצרים. אמר לבניו בניי עתידים אתם להגאל מכאן והקב"ה עתיד לומר לכם משאתם נגאלים שתעשו לו את המשכן, אלא עמדו ונטעו ארזים מעכשיו, שבשעה שיאמר לכם לעשות לו את המשכן יהיו הארזים מתוקנים לכם. מיד עמדו ונטעו ועשו כן, עכ"ל.

כח הנדר

"כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים" (בראשית מד, לב).

וכי מה אכפת למשנה למלך מצרים שיהודה קיבל על עצמו ערבות על בנימין, הרי מי שגנב הוא שצריך לשאת בעונש ולא אחרים? אומר רבי אברהם בורנשטיין מסוכסשוב - ה"אבני נזר": כאשר אדם מקבל על עצמו נדר שחיינו תלויים בו, הוא מקבל כוחות מיוחדים להצליח לעמוד בנדרו. משום כך השביע אברהם אבינו את אליעזר עבדו לפני ששלחו להביא אשה לבנו מחרן הרחוקה, ומפני כך נשבע יהודה לאביו, כדי שאם חס ושלום יתרחש משהו רע בדרך, יצליחו בכוחות השבועה והנדר לנצח את המפריעים ולקיים את השליחות כפי שצווה. לכן כאשר ניגש יהודה לפני המשנה למלך מצרים הוא טוען בפניו "כי עבדך ערב את הנער" - היות ואני ערב ונדרתי נדר על כך יש בי כוחות מיוחדים לקיים את מה שקיבלתי על עצמי ולהחזיר את אחי בנימין בשלום הביתה, ולכן אני לא מציע לך להילחם בי...

(עיטורי תורה)

ג' טבת תשל"ט: הגאון רבי חיים לייב ב"ר רפאל אלתר הלוי שמואלביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר

עמל התורה של רבינו

אצל רבינו לא היה מושג של שינה - היה לומד שעות ארוכות ורצופות עד שמתוך אונס נרדם על העמוד [שטענדער]. היה ממית את עצמו על התורה ומחפש דרכים האיך להתגבר על יצר השינה; מכין לעצמו כיכר לחם ודג מלוח וקובע לעצמו סדר לימוד למשך שעות רבות בלא הפסק.

את תורתו ומידותיו קנה בעמלות. היה עמל ולא מצא מנוח לנפשו מ"רשב"א" מוקשה ומ"קצות" שאינו מובן, וכאשר היה משיג מבוקשו בהבנה טובה ובתירוץ מועיל היה שמח בחלקו כמוצא של רב.

עדיין ישנם בתוכנו הזוכרים את רבינו מתקופת היותו ב"מיר" בעמדו על יד ארון הספרים - שאליו הגיע תמיד במרוצה, שעות על גבי שעות, ולא הניח ספר ראשון ואחרון שלא עבר עליו מתוך צמאון וערגה לתורה וללימודה. ולא שעבר על הספר ודיו, אלא למדו וחזרו עליו עד שהיה שמור בזכרוננו כמונח בקופסא.

כבר משחר נעוריו שם רבינו דגש חזק על העמלות והיגיעה לעמול על הבנת הגמרא בתכלית העיון לעומק ולרוחב. לא על עמלות בלבד שם מבטחו אלא על העמלות יחד עם הפרישות מהבלי העולם הזה, שהרי כך היה רבינו דורש: "העמלות והפרישות הולכות בד בבד, לא יפרדו, שכן דרך העמלות היא רק דרך הפרישות, וכל ההשגות העליונות בהבנת התורה על ידי שתייהן הן באות לעולם".

ועד היכן עמלותו בתורה מספר אחד מחבריו לשיבה: "פעם יגענו על "ירושלמי" קשה הבנה. השעות חולפות מהר ושעת חצות לילה הגיעה ועדיין ה"ירושלמי" אינו מובן. גם לאחר שצללנו בים התלמוד, והשעה כבר שלוש לפנות בוקר, אך הקושיא במקומה עומדת. העייפות גברה עלי ונפנתי לחדרי לישון. בשעה חמש וכבר עלה השחר אני שומע את רבי חיים דופק על על חלון חדרי: ר' שמואל, ר' שמואל! יש כבר תירוץ על ה"ירושלמי", הכל ברור ומחוור וכך צריך ללמוד את הפשט...". עדיין אני תחת רושם השינה, שואל לרבי חיים, כל כך מיהרת לקום ממיטתך, האם גמרת לישון? - "מה" - שואל רבי חיים - "מי ישן, מה שינה, מי יכול לישון כאשר "ירושלמי" קשה לפניך"..." ולפלא" - מסיים חברו - "בבוקר בשעה היעודה של התפילה ראיתי את רבי חיים בהיכל הישיבה בריא ורענן כאילו ישן כל הלילה".

ועוד סיפר חבריו: רגילים היינו לסיים את הסדר סמוך לחצות הלילה, פעם תוך כדי יציאה מהיכל הישיבה הבחין רבינו בספר "שער המלך" המונח על שולחן סמוך לדלת, רבינו נטלו לידי והתחיל לעיין בו, אני לא חिकיתי לו והלכתי. בבוקר כאשר שבתי להיכל הישיבה ראיתי את רבינו באותו מקום שהנחתיו שקוע עדיין

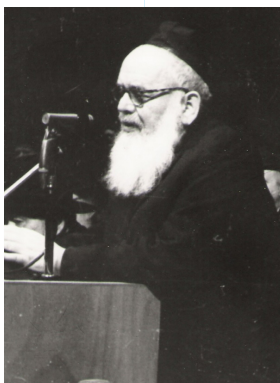
ב"שער המלך".

ועוד היו מספרים: רבינו היה לומד רוב שעות היום והלילה וגם כאשר שכב על מיטתו היה מניח את הכר על ראשו שלא להפריע בחדר וממשיך לשנן בעל פה את שלמד כל היום עד שתקפתו השינה ונרדם.

היה מקפיד מאד שלא להפסיק באמצע לימוד; להאריך בלימוד ככל שאפשר, שכן הלימוד הרצוף והממושך ברכה מרובה בו וההפסק - ירידה, "המפסיק ממשנתו" - היה רבינו אומר - "אינו שב למקום שעזב", אינו חוזר למעלתו הקודמת, ההפסק אפילו מועט שבמועט היא ירידה!

את תורתו לא זכה מן ההפקר, גם לא מפני כשרונותיו העילויים, אלא מתוך עמל ויגיעה, מיעוט שיחה, מיעוט שינה ומיעוט תענוג - אותם המ"ח דברים שהתורה נקנית בהם.

הוא היה טוען כנגד הממעטים בכוחם ובכשרונותיהם ואומר להם: "אל יאמר אדם, כיצד אוכל להגיע לגדלות ועמקות בתורה כהגאון רבי עקיבא איגר וכדומה, והרי כוחותי דלים ומועטים? - טעות היא בידו! כי הכל תלוי ברצונו של האדם עצמו ובייחוד לבבו. אם יתבונן אדם ולבבו יבין וירגיש את הצורך הגדול להתעלות בתורה, על ידי כך יתנוצצו בנפשו רשפי כח וגבורה לאין שיעור ויגביר חיילים לתורה לאין ערוך ולאין שיעור". ואמנם, רבינו זכה לכך.

*

רבינו גרס את הלימוד מתוך עיון והבנה, דיוק וציון, המביאה לידי בקיאות, לא לימוד שטחי שתוצאותיו אינן שמורות לזכרון. לפיכך היה תמיד חוזר ומשנן כמה וכמה פעמים את אשר למד. משום אותה מידה היה חוזר על משנתו שלמד במשך היום, על כל אשר דרש וחדש וביאר לפני ששכב לישון; צועד בתוך חדרו הנה הנה ומשנן את תלמידו.

רבינו היה ידוע בבקיאותו הנפלאה בכל מקצועות התורה. כאשר ביקשו מבני הישיבה לדעת מקורות של דברי חז"ל ראשונים אחרונים ופוסקים היה רבינו מצביע לא רק על הדף והעמוד, אלא גם על השורה הסעיף והס"ק - "מראה מקום" חי.

בקיאותו כבר היתה מפורסמת עוד בצעירותו. כאשר שהו בני הישיבה בשנתי לא היה להם ספרי לימוד ועיון. משהתחילו להדפיס ספרים חיפשו אחרי "קצות החושן" ומצאוהו חסר שני דפים, ישב רבינו וכתב אותם בכתב ידו מזכרוננו בעל פה ומסרום לדפוס.

מעשה ושני גדולי הדור, רבי חיים עוזר גרוזינסקי ורבי שמעון שקופ נועדו יחדיו. כאשר נכנס רבינו לחדר, קם לפניו רבי חיים עוזר נענה ואמר: זהו אוצר הספרים של ישיבת מיר! ...

(מורנו ורבינו הגאון רבי חיים שמואלביץ - ר' יצחק מתתיהו טננבוים)

הכואב את כאב הכלל

מבואר בחז"ל (סנהדרין נח) שאחד מהתנאים של המשיח הוא שיהיה בעל יסורים, אם בין עניים מנוגעים בפתחה של רומי, אם בעל יסורים כרבינו הקדוש, או כדניאל בגוב האריות. ולכאורה, מדוע צריך המשיח כל כך להתייסר, ולהתגורר דוקא בין עמוסי צער ויסורים? אלא, אין לך מוכשר להיות גואל ישראל אלא מי שמתייסר עם הכלל וכואב את כאבם, ואין מרגיש את זולתו אלא מי שמתייסר בעצמו. (הגר"ח)

ר' חיים סטוצ'ינר" - שם ומושג - לא נהנה מכשרונות טבעיים רבים. יוצאי סטוצ'ינר חוזרים בעקשנות על גירסתם, כי בילדותו לא היה מרן זצ"ל בעל-זכרון מיוחד. את זכרונו קנה בזכות יגיעה חסרת-מנוח, סבלנות אין-קץ ואהבת-תורה שלא ידעה שובע.

כמה וכמה מצעירי התלמידים במיר דפולין, זכרו להדגיש, כי בבואם למיר הדגישו בפניהם את העובדה כי כשרונות שונים, שבהם נתייחד מרן זצ"ל, היו פרי התפתחות, שניתן היה להבחין בה במרוצת השנים במיר.

תלמידי חכמים, שליוו את מרן זצ"ל שנים רבות לאורך מסילת-חיי, חזרו ואמרו כי ניתן היה לראות בחוש, שמדות שונות, אשר ראשיתן היתה מצער, עובדו וזוככו עד שהיו לצדדים ייחודיים ובלתי-מצויים, שבה הצטיינה אישיותו התורנית המזהירה של מרן זצ"ל.

דרש הגאון רבי חיים שמואלביץ בענין המעשה עם רבי עקיבא שחזר לביתו ושמע שאשתו אומרת לאותו שכן "הלואי שהיה שומע לי ללמוד עוד שנים עשרה שנה", ומיד חזר רבי עקיבא ללמוד עוד שנים עשרה שנה, ולא נכנס לביתו אפילו להפסקה קטנה, משום שרצה ללמוד עשרים וארבע שנים רצופות. ואמר על זה רבי חיים שמואלביץ כי אילו היה מפסיק רבי עקיבא היה נחשב הלימוד לשנים עשרה שנים חדשות ולא להמשך לראשונות. החפץ חיים היה ממשיך דבר זה לאדם שמרתיח מים על האש, וכל פעם לפני הרתחה הוא מכבה את האש לכמה רגעים עד שמצטנן, ואחר כך מדליק שוב את האש, וחוזר ומכבהו באמצע, הרי ברור שהמים לא ירתחו לעולם. וכך הוא הדבר בדברי תורה, שנמשלה פעם לאש ופעם למים.

מרן זצ"ל לא היה מתת-טבע. לדורות הבאים יישאר סיפור חייו המופלא כאות ומופת לפסגות הבלתי-נתפסות, שתורה ומוסר מעלות עדנה - לדרך בניין האדם בזכות יגיעה ועמל, הנקנים מכוח אהבת התורה ובזכות אהבת התורה, הנקנית ביגיעה ועמל.

בכל התקופות סיפרו אלה שהכירוהו, שעליו ניתן היה לראות בחוש מה פירוש המושג: "תורה מתשת"... מרן זצ"ל לא היה "מתמיד" במובן המקובל של המילה. "מתמיד" הוא זה המנצל כל רגע פנוי מזמנו כדי לעסוק בתורה. במרן זצ"ל התגלמה מציאות הפוכה - צריך היה לפנות רגע מן התורה כדי שיוכל לעסוק בו בדברים אחרים. מרן זצ"ל היה מהות שכולה תורה. באשר הלך, אכל וישן, הלכה עמו תורתו ומלאה את מחשבתו עד בלי השאר חלל מיזערי כלשהו. גם בימיו האחרונים, כאשר שכב מחוסר הכרה, זעק פעם: "אין תורה כתורת משה". מישהו שעמד לידו שמע אותו אומר מתוך עלפוננו: "הרש"ש לא צודק!" "היכן?" שאלו האיש. "בבבא-קמא וגיטין", השיב מרן זצ"ל. "ומה בשאר המקומות?" המשיך האיש לשאול - מרן זצ"ל, מחוסר הכרה, חיך, אותו חיוך של שמחת תורה מרוממת, אשר חשכת-היסורים גם היא לא יכלה לה...

בהלוויית מרן זצ"ל, אשר כמאה אלף משתתפים הפגינו בה את יתמותם בהסתלקותו, אמר עליו אחד מגדולי הדור שליט"א, בהספדו: "מלאך המוות לא יכול היה לו. היה לו צורך להתיש את כוחותיו ביסורים משונים כדי שיפסיק להרהר בלימוד ורק אז היתה למלאך המוות שליטה על נשמתו...". (מתוך ספר "מח ולב")

גדר כיבוד אב

כתב בשיחות הגר"ר חיים שמואלביץ זצ"ל וז"ל:

"מקובלני שאין מצות כיבוד אב ואם מתקיימת כהלכתה אלא אם כן מעריך הבן את אביו ומעריצו למאד. וחייב הבן למצא באביו תכונות מסוימות שבהם הוא מצטיין יותר מכל אחד זולתו. והרי הוא בהן גדול הדור (וכך נהג אמור"ר זצ"ל), כי אם לא יעריכנו בלבנו ואינו מחשיבו בעמקי מחשבתו, כי אז אפילו הוא מאכילו ומשקהו וקם לפניו ורץ לפניו, הרי זה לא קיים מצות כיבוד אב כל עיקר".

*

מצות אהבת הגר

כתב רבנו החפץ חיים בספר המצות הקצר מתות עשה סא לאהוב את הגר, שאהבת הגר הכוונה הפשוטה היא לאורח הזר, ז"ל: "ופירוש גר כאן, הוא שבא מארץ אחרת, ומעיר אחרת לגור אתנו, ומכל שכן גר שנתגייר". משמע דסובר דהוא ממש דאורייתא והוא גם פשטא דקרא, ויעויין מנ"ח שפירש שהכוונה לגר ממש ואורח הוא אסמכתא.

ושמעתי שהגאון ר' חיים שמואלביץ ראש ישיבת מיר היה נוהג לומר, שכל בחור ישיבה זר המגיע לישיבה, יש לעודדו ולאהבו כדי לקיים מצות אהבת הגר.

(אבני חושן)

*

כובד ראש - כיצד?

פעם בשיחה בישיבת מיר הביא הגר"ש וולבה את דברי הסבא מקעלם, מהי "קלות ראש" ומהו "כובד ראש". והסבא מבאר כפשוטו - אילן שהוא מלא בפירות אינו מתנועע ברוח, ואילו אילן שהוא ריק מפירות מתנועע עם כל רוח לכל עבר. בדיוק אז יצא רבי חיים שמואלביץ זצ"ל מהאולם. ניצל המשגיח ז"ל הזדמנות זו לומר: "הנה לנו דוגמא חיה של "כובד ראש". ראש הישיבה ראשו מלא בכל התורה כולה וע"כ רואים אצלו כזה כובד ראש" [וכידוע לכל מי שראה את רבי חיים שלא היה מזיז ראשו כלל מצד לצד וממש ראו כחוש "כובד ראש"]. ומתח ביקורת חריפה על אותם ת"ח שהולכים ברחוב וראשם מתגודד מצד לצד. המשגיח היה אומר שמי שיש לו ארבע מאות דף בראש, נופלים ממנו המון יצרים מאליהם!

(אבני שלמה)

*

כל אחד צריך ללמוד מוסר

אמר לנו בשם ר' ירוחם זצ"ל אין אדם שלא צריך ללמוד מוסר: ראשי ישיבות, רבנים, בעלי בתים - כולם צריכים ללמוד מוסר - חוץ מר' חיים סטוצ'ינר [שמואלביץ], העמלות שלו בתורה כבר תביא אותו למוסר! [וכמה התאמתו הדברים, כפי שזכינו לראות בחוש שכל העולם רעש ממוסרו של ר' חיים שמואלביץ זצ"ל].

(אבני שלמה - הגר"ש וולבה)

המשך בעמוד הבא

נפרדים. ולכן נראה לחלק דבמצות ציצית הלבן והתכלת הם חפצא אחד של בגד עם לבן ותכלת דהכל בגד אחד ולכן חשוב מצוה אחת, וכן בק"ש שחרית וערבית המצוה היא חפצא של פרשיות ק"ש ורק צריך לקרותם פעמים ולכך חשוב כמצוה אחת, משא"כ גבי מצות תפילין דהם שתי חפצות של תפילין תפילין של יד הוא חפצא אחד וכן תפילין של ראש שפיר חשוב שתי מצוות, ולדעת הרמב"ם אין הקובע למצוה אחת או שתי מצוות מעשה אחד או שני מעשים או אם אחד מעכב חבירו או לא אלא הקובע אם יש חפצא אחד של מצוה או לא, וממילא מוסברים דבריו למה בתפילין אמרינן דהם שתי מצוות ובציצית וק"ש אמרינן דהוי רק מצוה אחת וכנ"ל.

הרמב"ם מנה בספר המצוות לתפילין שתי מצוות, מצוה אחת תפילין של יד, ומצוה שניה תפילין של ראש. ולגבי ציצית אף דלבן אינו מעכב תכלת ותכלת אינו מעכב לבן מנה אותם למצוה אחת. ולכאורה קשה, מאי שנא דגבי תפילין חשוב שתי מצוות ולגבי ציצית חשוב מצוה אחת. ולכאורה היה אפשר לחלק, דכאן הוא עושה שני מעשים דלבישת תפילין של יד לחוד ולבישת תפילין של ראש לחוד, וגבי ציצית עושה רק מעשה אחת דלבישת ארבע כנפות שיש בה לבן ותכלת, ולכן תפילין הוי שתי מצוות וציצית הוי מצוה אחת. אולם אי אפשר לומר כן דהא הרמב"ם מנה לקריאת שמע של שחרית וערבית למצוה אחת והתם הקריאות הם מעשים

זכותה של אותה עגונה...

היה רבי חיים שמואלביץ ראש ישיבת מיר מספר בשיחותיו: במלחמת ששת הימים אייר תשכ"ז בשבתו במקלט הישיבה עת האימה מרחפת בחלל, רעם הפגזים מחריש את האזנים כולם מצטנפים בתוך עצמם, פרקי תהלים ממלאים את האויר. לפתע קלטו אזניו שיח נכאים של אשה עלובה שבעלה זנח אותה זה כעשר שנים, והיא נותרה עגונה שבורת לב. באותה שעה קוראת אותה עלובה במר לבה: רבונו של עולם! אני סולחת ומוותרת

לבעלי על כל הצער, הבזיונות והכאב שהסב לי במשך כל השנים שהשאיר אותי לאנחות. אנא סלח נא אף אתה רבונו של עולם לכל היושבים כאן במקלט על כל חטאיכם, כשם שאני מוחלת בלב שלם לבעלי! סיים רבי חיים: אם נותרנו אנו יושבי אותו מקלט בחיים, וזכינו להנצל מפגזי האויב, הרי זה בעיקר בזכותה של אותה עגונה ואמללה, שהעבירה על מדותיה וויתרה ומחלה לפשעי בעלה, היא שעמדה לנו בשעות צרה והיא שהכריעה את הכף לחיים!

(כצאת השמש בגבורתו)

"כִּי אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל אָבִי וְהִנֵּנִי אֵינְנוּ אִתִּי" (בראשית מד, לד).

רמז יש בזה לכל אדם כיצד יוכל לעלות לאביו שבשמים כשהנער איננו, היינו שלא תיקן מה שחטא בימי נעוריו.

(טעם ודעת בשם חידושי הרי"ם)

*

על הפסוק הזה אמר רבי מאיר מפרמישילן זי"ע, איך נרהיב עוז לעלות ולעמוד לפני אבינו שבשמים בעת ש"הנער איננו איתי", כשבנינו אינם הולכים בדרך אבותיהם, "כי עבדך ערב את הנער", הרי אמרנו במעמד הר סיני שבנינו יהיו ערבים לנו.

והאדמו"ר הקדוש מפיסצנה זצוק"ל הי"ד כשהיה יושב עם חסידיו בגיטו ורשה, היה טוען עם עצמו ועם חסידיו: עוד מעט ונעלה על המוקד, איך נעלה אל אבינו שבשמים והנערים הרכים אינם אתנו, מאחר שחדלנו מלחנכם לתורה ואמרנו: הרי בין כה וכה ישרפום הנאצים.

וידוע ומפורסם מה שהיה זועק מנהמת לבו הטהור הגאון הצדיק והחסיד רבי ברוך רפאל טולדאנו זצוק"ל (שהיה אב בית דין בעיר מכנס שבמרוקו) כאשר ראה כאן בארץ הקודש רבבות ילדים וילדות נערים ונערות שמתחנכים ללא תורה וללא תפילה ואפילו פסוק "שמע ישראל" אינם אומרים, וכך היה אומר: "איך אעלה אל אבי והנער איננו איתי", כלומר, איך יעלה אל אביו שבשמים לאחר אריכות ימים ושנים, והנער איננו הולך בדרכו, דרך התורה והמצוות, וכוונתו כמובן לא לילדיו הביולוגיים, שהם תלמידי חכמים

ושומרי תורה ומצוות, אלא לאותם רבבות שלא אפשרו להם לטעום מטעמה של תורה, והתחנכו שלא בדרך ישראל סבא, כי כולם היו בשבילו כמו ילדיו.

(תולדות אהרן)

*

עוד יש לפרש שצריך האדם להתאונן על עצמו "כי איך אעלה אל אבי והנער איננו איתי", כיצד יוכל האדם לבא אל ה' ברבות הימים, בעודו בזקנה, והנערות איננה איתו, הוא כבר לא פועל בכל כוחו וחיותו, אלא מתהלך בכבידות ובעצלות, לכן בכל עת צריך האדם להתגבר בעצמו ולהתנהג בהתחדשות כנשר נעוריו. וכן נקראו ישראל (הושע יא, א) "נער ישראל ואוהבהו", בחינת נער וצעיר, מלא כח וחשק לעבודת ה', ואף הכרובים שהיו על הארון, היו דומים לילדים וכאומרם בסוכה (ה, ב ועיין חגיגה יג, ב) שהפירוש "כרובים", היינו כרביא - כמו ילדים. ולרמז על התחדשות עם ישראל כנערים. וכתוב (להלן מ, ב) "ויתחזק ישראל וישב על המיטה", ופירש בעל הטורים 'מלמד שהצדיקים אפילו כשהן חלשים מתחזקים' וכפי שמצינו גם אצל משה ואהרן, ככתוב ושמות (י, י) "ומשה בן שמונים שנה, ואהרן בן שלש ושמנים שנה בדברם אל פרעה", וכתב הספורנו שבא הכתוב להודיענו ש"עם כל זקנתם השכימו והזדרזו לרצון קונם. כי אמנם מי שהגיע לשמונים גם בימים ההם כבר עבר ימי השיבה והגיע לגבורות, כמו שהעיד דוד המלך בתפילתו באמרו (תהלים צ, י) "ימי שנותניו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה", אף על פי כן התגברו והתחזקו להמשיך בתפקידם גם בגיל מבוגר זה.

מקרי העולם כאותיות מפורזות כל מקרי העולם הזה מראש ועד סוף הינם אותיות מפורזות, וכל גוף וגוף לוקח אותם ומחברם לתיבות ומשפטים לפי חפצו ודרכו: בעל מוסר מדפיס ספרי מוסר, ומשכיל - בהשכלה, ובעל תאוה - בתאוה, אבל האותיות נשארים אחר ההדפסה מפורזות כבתחילה ולא ישתנו מריבוי צורות הצירופים כלום, ובגמר התיקון יתגלה צירופם המוחלט המשוער והניתן להם מראש במשפטים קבועים בלי שינוי ותמורה. (בעל הטולם זיע"א)